

העלות הכלכלית של תאונות עבודה ומחלות מקצוע

מאת: **מנחם שורץ***

נושא העלות הכלכלית של תאונות עבודה, הנו חלק מנושא רחב יותר שמוגדר כעלות-תועלת של השקעות בתחומי בטיחות ובריאות תעסוקתית. הנושא מעניין ומעסיק רבים וטובים, בהם חוקרים הבאים ממגוון רחב של תחומים, מומחים טכניים, עובדים מקצועיים, מעצבי מדיניות וכמובן מעסיקים ואיגודים מקצועיים. עדות לכך ניתן היה לראות במספר המשתתפים הרב שבאו לכנס בינלאומי שיועד לנושא, כנס שנערך בהאג שבהולנד, במאי 1997⁽¹⁾.

כל מי שעוסקים בתחום - "העלות הכלכלית של תאונות עבודה", ויש מי שמפרשים ומכנים הנושא כ"העלות הבלתי מבוטחת של תאונות עבודה ומחלות מקצוע", מציינים, מסכימים ומדגישים נקודה אחת - אין בקרב הנהלות מודעות לעלות האמיתית של תאונות עבודה, יתרה מכך, יש נטייה להפחית מהנזק, עד כדי הכחשת קיומו. ליצירת תמונת מצב זו, יש יותר מסיבה אחת, ועל כך בהמשך.

מרכיבי העלות של תאונות עבודה ומחלות מקצוע, הם רבים ומגוונים. ברוב המחקרים⁽²⁾ שנערכו ברחבי העולם מחולקים מרכיבי העלות למספר קבוצות עיקריות: עלות הנפגע, עלות הנגרמת ע"י חברים לעבודה, עלות כח אדם חלופי, עלות מוצרים, עלות מכונות ומתקנים, ושונות. המדובר במרכיבי עלות הקשורים באופן ברור לתאונות עבודה ומחלות מקצוע, או הנובעים מהן.

עלות (המשולמת) הנפגע :

- **שכר עבודה עד 9 ימי העדרות.** בסעיף זה, בנתונים ארציים, המספרים הם מאד גבוהים. להבהרה אציין שהביטוח הלאומי הכיר בשנים האחרונות בכ- 85,000 נפגעים מדי שנה, מכאן, שהנהלות שילמו מכיסן שכר של כ- 860,000 ימי עבודה (9 X 85,000) וזה רק קצה הקרחון, שהרי כל מי שנעדר פחות מ- 9 ימים, כלל אינו מגיע לביטוח לאומי ומספר הנפגעים בקבוצה זו הוא מספר משמעותי ביותר.
- **הטבות שכר שאינן מוחזרות מהביטוח הלאומי.** בהתחשב בעובדה שמספר ימי ההעדרות לתאונה (המוכרת ע"י הביטוח הלאומי) עומד על 35 יום ובהתחשב שבתלוש המשכורת יש כל מיני מרכיבי שכר שחלקם אינם מבוטחים בביטוח הלאומי, רבים מן המפעלים משלמים לנפגעים את הפערים בין השכר הרגיל לבין התגמולים שהמוסד לביטוח לאומי משלם לעובד שנפגע.

עלות הנגרמת ע"י חברים לעבודה של הנפגע

לתאונת עבודה יש אפקט סביבתי. היא מעוררת סקרנות ועניין. לסיפוק הסקרנות עוזבים רבים את עמדת עבודתם, כדי לראות מה ולמה קרה, ולאחר מכן מדסקסים עם החברים את הארוע, חלקם מלווים את הנפגע בדרכו לטיפול. כ"כ אח"כ יוצאים לבקר אותו. לכל ביזבוזי זמן אלו ולרבים נוספים שלא נימנו כאן, יש כמובן מחיר. תאונות קלות יותר, והן רבות ביותר, מטופלות במפעל עצמו. טיפול, פירושו זמן, של הנפגע, אך כמובן של המטפל. אם המטפל הוא/היא חובש, הרי שמשכורתו ברובה שייכת לעניין ובאם הוא מבצע הטיפול כמטלה נוספת על תפקידו במערך הייצור, הרי את עלות זמנו המבזבז על טיפול הנפגעים והפסדי ייצור, יש לשייך ולצרף לעלות התאונות.

עלות כח אדם חלופי

במסגרת זו יש לכלול התשלום המשולם לחברת כח אדם, המספקת כ"א חלופי, את עלות הדרכת כח עזר זה, וכמובן ההפסדים הנגרמים מכך שלעובד חדש אין את המיומנות שיש לעובד שנפגע בתאונה.

עלות מוצרים

- במסגרת זו נכללים כל המוצרים אשר נפגעים ו/או נפסלים כתוצאה מתאונות, בין שהן תאונות שנפגע בהם אדם, או כאלה שמסתיימות ללא נזק גופני, אלא רק עם נזק חומרי. למסגרת זו ניתן לכלול ולחשב את המוצרים הפגומים והפסולים, שמייצרים עובדים חדשים באותה תחנת עבודה בה עבד מי שנפגע בתאונת העבודה.
- כן יש לכלול ולמצות במסגרת זו את ההפסד שנובע מירידה בתפוקה, כלומר את כל אותם מוצרים שהמפעל לא ייצר עקב ציוד שהושבת עקב תאונות.

עלות מכונות ומתקנים

עלות החלפת חלקים פגומים ותשלום עבור עבודות שיפוץ של ציוד ומכונות שנפגעו עקב תאונות וכן לעיתים אף תשלום בגין שכירת ציוד חליפי.

שונות:

פגיעה במורל עובדים

בתחום זה, בעיקר הכוונה למקרים בהם התנאים הסביבתיים השוררים במפעל או במחלקה מסויימת ידועים או חשודים כגורמי מחלות, מצבים אלו גורמים לפגיעה במורל העובדים וכתוצאה מכך יש ירידה בתפוקה ובאיכות.

תשלום קנסות/הפסדי בונוס

המדובר בתשלום קנסות בגין איחור במועדי אספקה וזאת עקב תאונה שגרמה לחסר בכח אדם מיומן, או להציגה במערך הייצור, וכמובן הצד השני של אותו מטבע - הפסד בונוס מובטח, בגין עמידה בל"ז או הקדמתו.

גידול בפרמיות ביטוח

חלק מהנזקים הנגרמים מתאונות עבודה (מעבר לנ"ל) מכוסה ע"י חברות הביטוח, מכאן ברור שכאשר עולה שיעור תאונות העבודה במקום מסוים, עולה הפרמיה שהמפעל נדרש לשלם לחברות הביטוח.

ובכמה זה מסתכם ?

במסגרת מחקרים שנערכו במדינות מערביות שונות ערכו החוקרים חישובים בשיטות שונות, ע"מ להגיע לתוצאות מוסכמות. אחת הדרכים היותר מקובלות לחישוב, היא לערוך השוואות ולחשב את היחס שבין העלות למבטחי תאונות העבודה, ולבין העלות הבלתי מבוטחת שהמפעלים נושאים בעולה. התוצאות שהגיעו ממגוון חוקרים, מצביעות שמול **יחידת מטבע אחת** ששילמו המבטחות, במקרה שלנו בישראל הכוונה למוסד לביטוח לאומי, יש למפעלים הוצאה שגודלה בין 3 ל-7 יחידות מטבע.

בישראל בשנת 2001 ענף נפגעי עבודה של המוסד לביטוח לאומי הוציא/שילם סך של 2,518,000,000 ש"ח (כ-2.5 מיליארד ש"ח). עפ"י חישוב מינימלי, מגיע העלות הבלתי מבוטחת להיקף של 7,554,000,000 (מעל ל-7.5 מיליארד ש"ח). באותה שנה איבד המשק, כתוצאה מתאונות עבודה ומחלות מקצוע, כ-3,000,000 ימי עבודה. מכאן, שהעלות/הנזק הממוצע הנגרם מיום העדרות, הנובע מתאונות עבודה, עומד על :

$$\frac{7,554,000,000}{3,000,000} = 2518 \text{ ש"ח}$$

מכאן ברור שבמפעל בינוני, בו נעדרו במהלך שנה, עקב תאונות עבודה, 10 עובדים וכל אחד נעדר 10 ימים, הרי ס"ה ימי ההעדרות - 100 ימים והנזק למפעל עומד על 250,000 ש"ח.

מחד ברור שנזק בהיקף כזה הנו משמעותי ביותר למפעל בינוני. מאידך מפליא כיצד ההנהלה לא ערה ולא פועלת בהתאם לנושא. לדעתי הסיבות העיקריות לתמונת מצב זו נעוצות בגורמים הבאים:

- א. לא נערך רישום ואין מעקב אחר תאונות העבודה במפעל, עובדה שגורמת לכך שהתאונות נתפסות כמקריאות ולא בעלות משקל.
- ב. נזקי התאונות, בין שבהן נפגע עובד או שרק נגרם נזק למוצר, ציוד או מכונה, אינם נרשמים ואינם נצברים בצורה שיטתית.
- ג. קיים קושי אובייקטיבי להצביע על זיקה חד משמעית בין גורם לתגובה, קושי הנובע מריבוי גורמים משתתפים בתאונה.
- ד. קיים קושי אובייקטיבי לערוך השוואה בין המפעל למפעלים אחרים באותו ענף, קושי הנובע משונות גדולה בין המפעלים.

העובדות והנתונים שציינתי עד כה, יוצרים מצב שהמפעל מוסיף לעלויות המוצר גם את עלות תאונות העבודה ומחלות המקצוע, או במילים אחרות, המפעלים מייצרים סחורות ותאונות ואנו כצרכנים משלמים את המחיר. לכאורה, מבחינת המפעל, במישור הכלכלי, אין בעיה, אך בשוק גלובלי תחרותי, מצב זה מקטין את כושר התחרות. נתון חשוב זה הוצג בהרחבה בכנס הני"ל, זה שנערך בהולנד, שם ציינו נציגי תעשייה משבדיה והולנד, שהדרך שלהם להתחרות במוצרים ממדינות דרום אירופה, כוללת שמירה על רמת בטיחות גבוהה. רמת בטיחות גבוהה, פירושה שיעור נמוך של תאונות עבודה, ומכאן, שמוצר שאין צורך להעמיס עליו עלויות הנובעות משיעור תאונות גבוה, הוא מוצר תחרותי.

* **מר מנחם שורץ, מנהל המוסד לבטיחות ולגיהות.**

- (1) Cost & Benefits of Occupational Safety and Health. Proceedings of European Conference – The Hague, The Netherlands, May 1997.
- (2) Three Preliminary Papers on the Economics of Occupational Safety and Health. Peter Dorman, Geneva, April 2000. Chapter 1: The Cost of Accidents and Diseases.
http://www.ilo.org/public/english/protection/safework/papers/ecoanal/wr_chp1.htm